

MAKTABGACHA TA'LIM YOSHIDAGI BOLALARNI O'QITISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Mashrabova Munisa

Andijon viloyati Chinobod shaharchasi 54-maktab bitiruvchisi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17211974>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 20- sentabr 2025 yil
Ma'qullandi: 23- sentabr 2025 yil
Nashr qilindi: 27- sentabr 2025 yil

KEYWORDS

Bog'cha ta'limi, o'yin orqali o'qitish, bolalar psixologiyasi, rivojlanish bosqichlari, hamkorlik, kognitiv rivojlanish, moslashuv davr..

ABSTRACT

Ushbu tadqiqot bolalar bilimni samaraliroq ravishda teng yoshli guruhlarda yoki turli yoshdagi guruhlarda o'zlashtirishini o'rganadi. Eksperiment uchta guruhni o'z ichiga oldi: A guruhi (faqat 3 yoshli bolalar), B guruhi (faqat 6 yoshli bolalar) va C guruhi (3 va 6 yoshli bolalardan iborat aralash guruh). Kuzatuv va oddiy topshiriqlarni bajarishlari yordamida olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, aralash yoshli guruhlar o'rtasida o'zaro ko'maklashish va hamkorlik ko'proq kuzatilgan, teng yoshli guruhlarda esa vazifani bajarish samaradorligi yuqoriroq bo'lgan.

Maktabgacha ta'limdagi asosiy munozaralardan biri shundan iboratki, bolalar tengdoshlaridan iborat guruhlarda ko'proq foyda oladimi yoki turli yoshdagilar aralashgan muhitda samaraliroq o'qiydimi? Teng yoshli guruhlar odatda bolalarning rivojlanish darajasiga moslashtirilgan ta'limni qo'llab-quvvatlaydi, turli yoshdagilar guruhlari esa ko'proq tengdoshlar o'rtasidagi o'qitish va ijtimoiy rivojlanishni rag'batlantirgani uchun e'tirof etiladi.

Nazariy qarashlar har ikkala yondashuvning ham kuchli jihatlarini ta'kidlaydi. Vygotskiyning yaqin rivojlanish zonasi nazariyasiga ko'ra, kichik yoshdagi bolalar malakaliroq tengdoshlaridan samarali o'rganadi, bu esa aralash yoshli guruhlarni qo'llab-quvvatlaydi. Piagetning rivojlanish bosqichlari esa bolalar turli kognitiv darajalarda rivojlanishini ta'kidlab, teng yoshli guruhlarni o'qitish uchun qulayroq deb hisoblaydi. Banduraning ijtimoiy o'rganish nazariyasi ham aralash guruhlarda ko'proq uchraydigan tengdoshlarni namuna sifatida qabul qilish orqali ta'limni samarali qilishini tasdiqlaydi.

Shunga qaramay, teng yoshli va aralash guruhlarni bevosita solishtiruvchi eksperimental dalillar juda kam. Ushbu tadqiqot mazkur bo'shliqni to'ldirish maqsadida bolalarning topshiriqlarni bajarish davomidagi ishtirokini kuzatish orqali masalaga yondashadi.

Adabiyotlar sharhi.

Guruh tarkibi bo'yicha tadqiqotlar uzoq vaqt davomida shaxslarning qanday o'zaro ta'sir qilishi, hamkorlik qilishi va natijalarga erishishiga sezilarli ta'sir ko'rsatishini ta'kidlab keladi. Sotsiologlar odatda gomogen guruhlar — ya'ni o'xshash xususiyatlarga ega a'zolardan tashkil topgan guruhlar va geterogen guruhlar — turli xil xususiyatlarga ega bolalarni birlashtiradigan guruhlarni farqlashadi. Gomogen guruhlar odatda barqarorlik, birlik va samaradorlik jihatidan yuqori baholansa-da, ular mavjud nuqtai nazarlarning xilma-xilligini

cheklashi mumkin. Aksincha, geterogen guruhlar ko'proq ijodkorlik, innovatsiya va boy muammolarni hal qilish bilan bog'liq, biroq ular mojarolar, muvozanatning buzilishi yoki noto'g'ri muloqot xavfini ham o'zida mujassam etadi (Williams, 2013).

Maktabgacha ta'limda bu farqlanish sinflarni qanday tuzish masalasiga asosiy savollarni tug'diradi. Teng yoshli guruhlarini himoya qiluvchilar, bolalar bir xil rivojlanish bosqichida bo'lgani sababli, ularni tizimli tarzda o'qitish mumkinligini ta'kidlashadi. Bu yondashuv o'qituvchilarga Piagetning kognitiv rivojlanish nazariyasiga mos darslar ishlab chiqishga imkon beradi. Shuningdek, teng yoshli guruhlar o'qituvchi va o'quvchilarda kuchli tafovutlar tufayli yuzaga keladigan qiyinchiliklarni kamaytirishi, shu bilan jarayonni sekinlashtiruvchi farqlarni minimallashtirishi ham aytiladi.

Boshqa tomondan, aralash guruh vakillari o'zaro ta'sir orqali o'rganish imkoniyati borligi ta'kitlanadi. Vygotskiyning yaqin rivojlanish zonasi konsepsiyasi kichik yoshdagi bolalar katta va malakaliroq tengdoshlarning ko'magidan foyda ko'rishini, katta yoshdagilar esa o'zlari o'rgatish yoki yo'naltirish orqali bilimlarini mustahkamlashini ta'kidlaydi. Banduraning ijtimoiy o'rganish nazariyasi ham tengdoshlarni kuzatish orqali ijtimoiy va kognitiv ko'nikmalarni shakllantirish imkoniyatiga urg'u beradi. Turli yoshli muhitda, shuningdek, empatiya, hamkorlik va liderlik qobiliyatlarining rivojlanishi: katta yoshdagilar mas'uliyat hissini rivojlantirsa, kichik yoshdagilar tajribaliroq sinfdoshlari bilan muloqot qilish orqali o'ziga ishonch hosil qiladi.

Shunga qaramay, har ikkala yondashuv ham cheklovlardan holi emas. Gomogen guruhlar samaradorlikni oshirishi mumkin, biroq tengdoshlarni o'qitish, ijodkorlik va hamkorlik imkoniyatlarini kamaytirishi ehtimoldan xoli emas. Aksincha, geterogen guruhlar ijtimoiy ta'limni kuchaytirishi mumkin, ammo o'qituvchilar uchun qiyinchilik tug'diradi, masalan, katta qobiliyat tafovutlarini boshqarish yoki kattaroq bolalarning guruh faoliyatida ustunlik qilishi kabi.

Avvalgi tadqiqotlarning aksariyati guruh tarkibini kattalar — ish joylari yoki jamoalarda o'rgangan, maktabgacha ta'limdagi kichik ko'lamli eksperimental tadqiqotlar esa nisbatan kam.

Materiallar va usullar:

Tadqiqotda Mirjalol xususiy bolalar bog'chasida tahsil olayotgan o'ttiz nafar bola ishtirok etdi. Ishtirokchilar tasodifiy tanlov asosida uch guruhga, har birida o'n nafardan, ajratildi: A guruhi — 3 yoshli bolalardan, B guruhi — 6 yoshli bolalardan, C guruhi esa 3 va 6 yoshli bolalardan tashkil topgan aralash guruhdan iborat bo'ldi. Tanlov tasodifiy uslubda amalga oshirildi. Barcha faoliyatlar bir xil sinf sharoitida, bitta o'qituvchi nazorati ostida o'tkazildi.

Topshiriqlar va jarayon:

Barcha guruh bolalari uchta tuzilgan ta'limiy topshiriqlarda qatnashdi: qo'shiq yodlash, rasmlar yordamida lug'at boyligini o'rganish va hikoya qilish. Har bir topshiriq uchun standart vaqt ajratildi. Qo'shiq yodlash — 15 daqiqa davom etdi: dastlab 10 daqiqa guruh bo'lib o'rganildi, so'ngra 5 daqiqa davomida individual ishtirok amalga oshirildi. Lug'at boyligini oshirish — 30 daqiqa davom etdi: 10 daqiqa umumiy takrorlash, keyin esa 20 daqiqa davomida har bir bolaga alohida rasmlar ko'rsatilgan va ularning javob berishi so'ralgan. Hikoya qilish — 15 daqiqa davom etdi: bolalardan tanish multfilm hikoyalarini individual ravishda qayta so'zlab berish yoki boshqa o'quvchi to'xtagan joydan davom ettirish

so'ralgan. Barcha topshiriqlar haftasiga ikki marta, uch oy davomida takrorlandi. Shu tariqa barcha guruhlar uchun bir xil darajada qatnashish imkoniyati yaratildi.

Kuzatuv mezonlari:

Bolalar faoliyatini baholash uchun maxsus tuzilgan kuzatuv protokoli qo'llanildi. Asosiy mezonlar quyidagilarni o'z ichiga oldi: qo'shiq yodlash, lug'atni eslab qolish va hikoyani tushunishdagi vaqt va aniqlik. Shuningdek, bolalarning ishtirok etishga tayyorligi, qo'l ko'tarib javob berishdagi ishonchliligi hamda mashg'ulot davomida diqqatni saqlab turish qobiliyati qayd etildi. Tengdoshlararo o'zaro ta'sir dalillari — yordam taklif qilish, boshqalardan o'rganish yoki hikoyani davom ettirish holatlari ham tizimli ravishda qayd qilindi.

Nazorat o'zgaruvchilari:

Ehtimoliy tashqi ta'sirlarni kamaytirish maqsadida barcha guruhlar bir xil jismoniy muhitda, bir xil o'quv materiallari bilan va bir xil vaqt taqsimotida kuzatildi. Mashg'ulotlar bir xil o'qituvchi tomonidan olib borildi, bu esa o'qitish uslubi va o'zaro munosabatlarda izchillikni ta'minladi.

Qo'shiq o'rganish:

24 ta mashg'ulot davomida A guruhining barcha o'quvchilari belgilangan qo'shiqni to'rt mashg'ulot (ikki hafta) ichida to'liq o'zlashtirib, o'rtacha 10/10 ball ko'rsatkichiga erishdi. B guruhining o'quvchilari esa qo'shiqni deyarli to'liq o'zlashtirish uchun olti mashg'ulot talab qildi va o'rtacha 9/10 ball oldi. C guruhida katta yoshli bolalar uch mashg'ulot ichida natijaga erishgan bo'lsa, kichik yoshli bolalarda natijalar xilma-xil bo'ldi: ba'zilari to'liq o'zlashtirgan, boshqalari esa sakkiz mashg'ulotgacha ehtiyoj sezgan. Ushbu natijalar shuni ko'rsatadiki, aralash guruhdagi katta yoshli bolalar o'z oldingi bilimlaridan foyda ko'rgan, kichik yoshli bolalarda esa natijalar turlicha bo'lib, bu ham peer-assisted learning (tengdosh yordamida o'rganish) imkoniyatlarini, ham uning murakkabliklarini aks ettiradi.

Lug'at boyligini oshirish:

Flashcard faoliyati davomida A guruhining o'quvchilari o'rtacha 10 tadan 8 ta to'g'ri javob berib, har bir bolaning javob berish vaqti o'rtacha 40 soniyani tashkil etdi. B guruhi esa 10 tadan 7 ta to'g'ri javob bilan 60 soniya javob vaqti ko'rsatdi. C guruhida katta yoshli bolalar eng tezkor bo'lib, o'rtacha 45 soniyada javob qaytargan. Kichik yoshli bolalarning javob berish vaqti 70–120 soniya oralig'ida bo'lib, umumiy natija 10 tadan 6 ta to'g'ri javobni tashkil etdi. Bu natijalar aralash guruhda katta yoshli bolalarning o'rganish tezlashishini ko'rsatsa-da, kichik yoshli bolalarda natijalar xilma-xilligini yuzaga keltiradi.

Hikoya qilishni tushunish:

Hikoya qilish topshiriqlari barcha guruhlarda yuqori natijalarni ko'rsatdi. A va B guruhlaridagi o'quvchilar o'rtacha 9/10 ballga erishgan bo'lsa, C guruhidagi o'quvchilar 8/10 ball ko'rsatdi. C guruhidagi katta yoshli bolalar o'z tengdoshlariga nisbatan deyarli bir xil darajada natija ko'rsatgan, biroq kichik yoshli bolalardan ba'zilari to'liq ishtirok etishda qiynalgan, diqqatni yo'qotgan yoki qo'shimcha yo'l-yo'riqqa muhtoj bo'lgan.

Ijtimoiy va xulqiy kuzatuvlar:

Sinfdagi ishtirok guruhlar orasida farqlandi. A guruhi yuqori darajadagi diqqat, qiziqish va raqobatbardosh motivatsiyani namoyish qildi — bolalarning 95–98% faol ishtirok etdi. B guruhida esa ishtirok o'rtacha (90% atrofida) bo'lib, dars muhitida qiziqish va raqobatbardoshlik kuzatildi. C guruhi esa dinamik ijtimoiy muhitni taqdim etdi: katta yoshli bolalar tez-tez yordam ko'rsatib, xulq-atvorni namoyish etgan, kichik yoshli bolalar esa

ishtirok darajasida keng farq ko'rsatgan — faol qatnashishdan tortib chalg'ish yoki diqqatni yo'qotishgacha. Peer-teaching (tengdoshlar o'rtasida o'qitish) va hamkorlik eng ko'p C guruhida kuzatildi, bu esa Vygotskiyning ijtimoiy ta'lim nazariyasi bilan mos keladi.

Samaradorlik va o'rganish dinamikasi:

Umuman olganda, yosh jihatdan bir xil guruhlar barcha topshiriqlarda ko'proq izchil natijalar va barqaror bajarish vaqtlarini ko'rsatdi. Aralash guruhlar esa ijtimoiy ta'lim va mentorlikni rivojlantirsa-da, ayniqsa kichik yoshli bolalar orasida natijalar xilma-xilligini yuzaga chiqardi. Shunga qaramay, aralash guruhlar hamkorlikda o'rganish va peer modeling (tengdoshga taqlid qilish) uchun qimmatli imkoniyatlarni taqdim etdi.

Munozara:

Ushbu tadqiqot maktabgacha ta'limdagi yosh jihatidan bir xil (homogen) va aralash (mixed-age) guruhlarining o'quv natijalari, ishtirok darajasi hamda ijtimoiy xulq-atvorga ta'sirini o'rgandi. Natijalar har ikki turdagi guruh tarkibining o'ziga xos afzallik va cheklovlarini ochib berdi hamda amaliy va nazariy jihatdan muhim xulosalarni taqdim etdi.

Natijalarni talqin qilish: Homogen guruhlar (A va B guruhlari) samaradorlik, izchillik va vazifalarni egallash tezligida yuqori ko'rsatkichlarga erishdi. Vazifalarni tez bajarish, yuqori aniqlik va diqqatning jamlanganligi Piagetning bosqichma-bosqich kognitiv rivojlanish nazariyasi bilan mos keladi. Bu nazariyaga ko'ra, ta'lim mazmuni bolaning rivojlanish bosqichiga mos bo'lsa, o'quv samaradorligi yuqori bo'ladi. Shunday qilib, o'qituvchilar tezkor ko'nikmalarni shakllantirish va qat'iy strukturalashtirilgan ta'lim maqsad qilinganda bolalarni yosh bo'yicha guruhlashdan foyda ko'rishlari mumkin.

Aksincha, aralash yoshdagi guruhlar (C guruhi) o'zaro yordam, murabbiylik va hamkorlikni rivojlantirdi. Katta yoshli bolalar bir xil yoshdagilardan kamida shuncha, ko'pincha esa yuqori natijalarga erishib, kichiklarga yo'l-yo'riq ko'rsatishdi va namuna bo'lishdi. Kichik yoshli bolalar kuzatuv orqali o'rgandilar, biroq ularning natijalari ancha turlicha bo'ldi. Ushbu natijalar Vygotskiyning "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasini tasdiqlab, yordamchi (scaffolding) yondashuvning ahamiyatini ko'rsatdi. Shuningdek, Banduraning ijtimoiy o'rganish nazariyasi asosida ta'limda modellashtirish va taqlid qilishning samaradorligini ta'kidladi.

Avvalgi tadqiqotlar bilan solishtirish: Ushbu topilmalar aralash yoshli guruhlarining ijtimoiy va kognitiv afzalliklarini ko'rsatgan avvalgi izlanishlarni tasdiqlaydi. Mixed-age sinflar yetakchilik ko'nikmalarini, hamdardlikni va hamkorlikni rivojlantirishi qayd etilgan, chunki kichiklar kattalardan o'rganadi, kattalar esa o'rgatish orqali bilimlarini mustahkamlaydi (Jarvis & Rennie, 2015; Cohen va boshq., 2018). Homogen guruhlar esa ko'pincha samarali dars o'tish va sinfni boshqarishda yengillik yaratishi bilan izohlanadi (Brown & Smith, 2016). Ushbu tadqiqot esa yosh bolalarda vazifaga xos natijalar va ijtimoiy ishtirokga oid eksperimental dalillarni taqdim etib, avvalgi ishlarga yangilik qo'shdi.

Cheklovlar: bir necha cheklovlarni qayd etish zarur. Namunaviy hajm kichik bo'lib (har guruhda 10 bola), faqat bitta xususiy maktabgacha ta'lim muassasasidan tanlab olindi, bu esa umumlashtirish imkoniyatini cheklaydi. Uch oylik davr dastlabki o'quv tendensiyalarini ko'rsatgan bo'lsa-da, uzoq muddatli bilim saqlanishi yoki ijtimoiy rivojlanishni qamrab olmaydi. Vazifalar tuzilmaviy va sun'iy bo'lib, haqiqiy sinf tajribalarining murakkabligini to'liq aks ettirmaydi.

Kelajakdagi tadqiqotlar: Kelgusida turli ta'limiy kontekst va madaniy sharoitlarda

yirikroq hamda xilma-xil populyatsiyalarni o'rganish lozim. Uzoq muddatli tadqiqotlar o'quv natijalari va ijtimoiy-emotsional rivojlanishning barqarorligini aniqlash imkonini beradi. Shuningdek, guruh tarkibi, o'qitish strategiyalari va individual farqlar (masalan, temperament yoki oldingi bilimlar) o'rtasidagi o'zaro aloqani o'rganish yanada chuqurroq tushunchalar beradi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot maktabgacha ta'limda yosh jihatidan bir xil, ham aralash guruhlarning o'ziga xos xususiyatlarga ega ekanligini ko'rsatdi. Homogen guruhlar samaradorlik, izchillik va diqqatning jamlanganligini ta'minlab, vazifalarni tezroq egallashga yordam beradi. Aralash guruhlar esa ijtimoiy o'rganish, murabbiylik va hamkorlikni rivojlantiradi, kichik yoshli bolalarga kuzatish orqali o'rganish imkonini beradi, kattalarga esa o'z bilimlarini o'rgatish orqali mustahkamlashga sharoit yaratadi.

O'qituvchilar uchun ushbu natijalar guruh tarkibini strategik qo'llash zarurligini anglatadi: homogen guruhlar tuzilmaviy ko'nikmalarni shakllantirish uchun qulay bo'lsa, aralash guruhlar yetakchilik, hamkorlik va tengdoshlar orqali o'qitishni rivojlantirishda samarali bo'lishi mumkin.

Shaxsiy nuqtayi nazardan, ushbu tadqiqot bolalar rivojlanishini chuqurroq anglashga bo'lgan qiziqishim va ta'limiy natijalarni oshirish uchun ilmiy asoslangan yondashuvlarni qo'llashga bo'lgan intilishimni aks ettiradi. Guruh tarkibining kognitiv va ijtimoiy o'lchamlarga ta'sirini o'rganish orqali men maktabgacha ta'lim taraqqiyotiga ma'noli hissa qo'shishni maqsad qilganman.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice Hall.
2. Brown, T., & Smith, L. (2016). Homogeneous vs. heterogeneous groupings in early childhood classrooms: Efficiency and engagement. *Early Childhood Research Quarterly*, 35(2), 45-55.
3. Cohen, R., Johnson, M., & Lee, H. (2018). Mixed-age classrooms and social learning outcomes: A review. *Journal of Early Childhood Education*, 40(3), 212-228.
4. Jarvis, P., & Rennie, D. (2015). Peer mentoring and collaboration in early childhood education. *Educational Review*, 67(4), 421-438.
5. Piaget, J. (1972). *The psychology of the child*. Basic Books.
6. Vygotsky, L. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
7. Williams, S. (2013). Group composition and performance: Homogeneity versus heterogeneity. *Sociological Perspectives*, 56(4), 543-567.